

Dr. Zibolen Endre* - Zibolen Erzsébet**

AZ EXCEL TÁBLÁZATKEZELŐ PROGRAM ÉS A MAPLE MATEMATIKAI PROGRAMCSOMAG ALKALMAZÁSI LEHETŐSÉGEI A MATEMATIKA ÉS STATISZTIKA OKTATÁSÁBAN

Az Excel táblázatkezelő program a matematika és statisztika oktatásában igen sok területen felhasználható. Az alkalmazási lehetőségekre az EXCEL súgójából kimásolt statisztikai és matematikai függvények (tulajdonképpen eljárások) alábbiakban közölt rövid leírása utal.

STATISZTIKAI FÜGGVÉNYEK

ÁTL.ELTÉRÉS	Az adatpontoknak átlaguktól való átlagos abszolút eltérését számítja ki
ÁTLAG	Az argumentumokban megadott számok átlagát számítja ki
BÉTA.ELOSZLÁS	A béta-eloszlás sűrűségfüggvényének értékét számítja ki
BINOM.ELOSZLÁS	A diszkrét binomiális eloszlás valószínűségértékét számítja ki
CSÚCSOSSÁG	Egy adathalmaz csúcosságát számítja ki
DARAB2	Megszámolja, hogy argumentumlistájában hány érték található
DARAB	Megszámolja, hogy argumentumlistájában hány szám található
ELŐREJELZÉS	Az ismert értékek alapján lineáris regresszióval becsült értéket ad eredményül
EXP.ELOSZLÁS	Az exponenciális eloszlás értékét számítja ki
F.ELOSZLÁS	Az F-eloszlás értékét számítja ki
F.PRÓBA	Az F-próba értékét adja eredményül
FERDESÉG	Egy eloszlás ferdeségét határozza meg
FISHER	Fisher-transzformációt hajt végre
GAMMA.ELOSZLÁS	A gamma-eloszlás értékét számítja ki
GAMMALN	A gamma-függvény természetes logaritmusát számítja ki, $G(x)$
GYAKORISÁG	A gyakorisági vagy empirikus eloszlás értékét függőleges tömbként adja eredményül
HARM.KÖZÉP	Az argumentumokban megadott számok harmonikus átlagát számítja ki
HIPERGEOM.ELOSZLÁS	A hipergeometriai eloszlás értékét számítja ki

---

* főiskolai docens

** főiskolai adjunktus

KÜLKERESKEDELMI FŐISKOLAI FÜZETEK, 7.

INVERZ.BÉTA	A béta-eloszlás sűrűségfüggvényének inverzét számítja ki
INVERZ.FISHER	A Fisher-transzformáció inverzét hajtja végre
INVERZ.F	Az F-eloszlás inverzének értékét számítja ki
INVERZ.GAMMA	A gamma-eloszlás eloszlásfüggvénye inverzének értékét számítja ki
INVERZ.KHI	A khi-négyzet-eloszlás inverzét számítja ki
INVERZ.LOG.ELOSZLÁS	A lognormális eloszlás inverzét számítja ki
INVERZ.NORM	A normális eloszlás eloszlásfüggvénye inverzének értékét számítja ki
INVERZ.STNORM	A standard normális eloszlás eloszlásfüggvénye inverzének értékét számítja ki
INVERZ.T	A Student-féle t-eloszlás inverzét számítja ki
KHI.ELOSZLÁS	A khi-négyzet-eloszlás egyszélű valószínűségértékét számítja ki
KHI.PRÓBA	Függetlenségvizsgálatot hajt végre
KICSI	Egy adathalmaz k-adik legkisebb elemét adja meg
KORREL	Két adathalmaz korrelációs együtthatóját számítja ki
KOVAR	A kovarianciát, azaz a páronkénti eltérések szorzatának átlagát számítja ki
KRITBINOM	Azt a legkisebb számot adja eredményül, amelyre a binomiális eloszlásfüggvény értéke nem kisebb egy adott határértéknél
KVARTILIS	Egy adathalmaz kvartilisé (negyedszintjét) számítja ki.
LIN.ILL	A legkisebb négyzetek módszerével az adatokra illesztett egyenes paramétereit határozza meg
LOG.ELOSZLÁS	A lognormális eloszlásfüggvény értékét számítja ki
LOG.ILL	Az adatokra illesztett exponenciális görbe paramétereit határozza meg
MAX	Az argumentumai között szereplő legnagyobb számot adja meg
MEDIÁN	Adott számhalmaz mediánját számítja ki
MEGBÍZHATÓSÁG	Egy statisztikai sokaság várható értékének megbízhatósági intervallumát adja eredményül
MEREDEKSÉG	Egy lineáris regressziós egyenes meredekségét számítja ki
MÉRTANI.KÖZÉP	Az argumentumokban megadott számok mértani középértékét számítja ki
METSZ	A regressziós egyenes y tengellyel való metszéspontját határozza meg
MIN	Az argumentumai között szereplő legkisebb számot adja meg
MÓDUSZ	Egy adathalmazból kiválasztja a leggyakrabban előforduló számot
NAGY	Egy adathalmaz k-adik legnagyobb elemét adja eredményül
NEGBINOM.ELOSZL	A negatív binomiális eloszlás értékét számítja ki
NORM.ELOSZL	A normális eloszlás értékét számítja ki
NORMALIZÁLÁS	Normalizált értéket ad eredményül
NÖV	Exponenciális regresszió alapján ad becslést
PEARSON	A Pearson-féle korrelációs együtthatót számítja ki (két adatsóport közötti lineáris kapcsolat szorosságának megítélésére)
PERCENTILIS	Egy tartományban található értékek k-adik percentilisé, azaz százalékosztályát adja eredményül
POISSON	A Poisson-eloszlás értékét számítja ki
RÉSZÁTLAG	Egy adathalmaz középső részének átlagát számítja ki

DR. ZIBOLEN E., ZIBOLEN E.: AZ EXCEL TÁBLÁZATKEZELŐ...

RNÉGYZET	Kiszámítja a Pearson-féle szorzatmomentum korrelációs együtthatójának négyzetét
SORSZÁM	Kiszámítja, hogy egy szám hányadik egy számsorozatban
SQ	Az átlagtól való eltérések négyzetének összegét számítja ki
STHIBAYX	Egy regresszió esetén az egyes x -értékek alapján meghatározott y -értékek standard hibáját számítja ki
STNORMELOSZL	A standard normális eloszlás eloszlásfüggvényének értékét számítja ki
SZÁZALÉKRANG	Egy értéknek egy adathalmazon belül vett százalékos rangját (elhelyezkedését) számítja ki
SZÓRÁSP	Egy statisztikai sokaság egészéből kiszámítja annak szórását
SZÓRÁS	Minta alapján becslést ad a szórásra
T.ELOSZLÁS	A Student-féle t -eloszlás értékét számítja ki
T.PRÓBA	A Student-féle t -próbához tartozó valószínűséget számítja ki
TREND	Lineáris trend értékeit számítja ki
VALÓSZÍNŰSÉG	Annak valószínűségét számítja ki, hogy adott értékek két határérték közé esnek
VARIÁCIÓK	Adott számú objektum k -ad osztályú ismétlés nélküli variációinak számát számítja ki
VARP	Egy statisztikai sokaság varianciáját számítja ki
VAR	Minta alapján becslést ad a varianciára
WEIBULL	A Weibull-féle eloszlás értékét számítja ki
Z.PRÓBA	A kétszélű z -próbával kapott P -értéket (az aggregált elsőfajú hiba nagyságát) számítja ki.

MATEMATIKAI ÉS TRIGONOMETRIKUS FÜGGVÉNYEK

ABS	Egy szám abszolút értékét adja eredményül
ACOSH	Egy szám area koszinusz hiperbolikusát számítja ki
ARCCOS	Egy szám arkusz koszinuszát számítja ki
ARCSIN	Egy szám arkusz szinuszt számítja ki
ARCTAN2	X és y koordináták alapján számítja ki az arkusz tangens értéket
ARCTAN	Egy szám arkusz tangensét számítja ki
ASINH	Egy szám area szinuszt hiperbolikusát számítja ki
ATANH	A szám tangens hiperbolikusát számítja ki
COSH	Egy szám koszinusz hiperbolikusát számítja ki
COS	Egy szám koszinuszát számítja ki
CSONK	Egy számot egészszé csonkít
DARABTELI	Egy tartományban összeszámolja azokat a nem üres cellákat, amelyek eleget tesznek a megadott feltételeknek
ELŐJEL	Egy szám előjelét határozza meg
FACTDOUBLE	Egy szám dupla faktoriálisát adja eredményül
FAKT	Egy szám faktoriálisát számítja ki
FOK	Radiánt fokká alakít át
GCD	A legnagyobb közös osztót adja eredményül
GYÖK	Egy szám pozitív négyzetgyökét számítja ki
HATVÁNY	Egy szám adott kitevőjű hatványát számítja ki

KÜLKERESKEDELMI FŐISKOLAI FÜZETEK, 7.

INT	Egy számot lefelé kerekít a legközelebbi egészre
INVERZ.MÁTRIX	Egy tömb mint mátrix inverzét adja eredményül
KEREK.FEL	Egy számot felfelé, a nullától távolabbra kerekít
KEREK.LE	Egy számot lefelé, a nulla felé kerekít
KEREK	Egy számot adott számú számjegyre kerekít
KITEVŐ	e -nek adott kitevőjű hatványát számítja ki
KOMBINÁCIÓK	Adott számú objektum összes lehetséges kombinációinak számát számítja ki
LCM	A legkisebb közös többszöröst adja eredményül
LN	Egy szám természetes logaritmusát számítja ki
LOG10	Egy szám 10-es alapú logaritmusát számítja ki
LOG	Egy szám adott alapú logaritmusát számítja ki
MARADÉK	Egy szám osztási maradékát adja eredményül
MDETERM	Egy tömb mátrix-determinánsát számítja ki
MROUND	A pontosság legközelebbi többszörösére kerekített értéket ad eredményül
MSZORZAT	Két tömb mátrix-szorzatát adja meg
MULTINOMIAL	Egy számhalmaz multinomiálisát adja eredményül
NÉGYZETÖSSZEG	Argumentumai négyzetének összegét számítja ki
PADLÓ	Egy számot lefelé, a nulla felé kerekít
PÁRATLAN	Egy számot a legközelebbi páratlan számra kerekít
PÁROS	Egy számot a legközelebbi páros számra kerekít
PI	A π értékét adja vissza
PLAFON	Egy számot a legközelebbi egészre vagy a pontosságként megadott érték legközelebbi eső többszörösére kerekít
QUOTIENT	Egy hányados egész részét adja eredményül
RADIÁN	Fokot radiánná alakít át
RANDBETWEEN	Két adott szám közé eső véletlen számot állít elő
RÓMAI	Egy számot római számokkal kifejezve szöveggként ad eredményül
SERIESSUM	Hatványsor összegét adja eredményül
SINH	Egy szám szinusz hiperbolikusát számítja ki
SIN	Egy szög szinuszát számítja ki
SQRTPI	A $(\text{szám} \times \pi)$ négyzetgyökét adja eredményül
SZORZATÖSSZEG	A megfelelő tömbelemek szorzatának összegét számítja ki
SZORZAT	Az argumentumokban megadott számok szorzatát számítja ki
SZUMHA	A megadott feltételeknek eleget tevő cellákban található értékeket adja össze
SZUMX2BŐLY2	Két tömb megfelelő elemei négyzetének különbségét összegzi
SZUMX2MEGY2	Két tömb megfelelő elemei négyzetének összegét összegzi (azaz a két tömb skaláris szorzatát számítja ki).
SZUMXBŐLY2	Két tömb megfelelő elemei különbségének négyzetösszegét számítja ki
SZUM	Összeadja az argumentumlistájában található számokat
TANH	Egy szám tangens hiperbolikusát számítja ki
TAN	Egy szög tangensét számítja ki
VÉL	Egy 0 és 1 közötti véletlen számot ad eredményül

További lehetőségeket nyújt az **ESZKÖZÖK** menüponton belül a **SOLVER** és az **ADATELEMZÉS** almenü. A **STATISZTIKAI ELEMZÉS (ESZKÖZÖK/ADATELEMZÉS)** menü) az alábbi elemeket tartalmazza:

Adatelemzés	
Elemző módszerek	
Egytényezős varianciaanalízis	
Kéttényezős varianciaanalízis ismétlésekkel	
Kéttényezős varianciaanalízis ismétlések nélkül	
Korrelációanalízis	
Kovarianciaanalízis	
Leíró statisztika	
Exponenciális simítás	
Kétmintás F-próba a szórásnégyzetre	
Fourier-analízis	
Hisztogram	
Mozgóátlag	
Véletlenszám-generálás	
Rangsor és százalékos rangsor	
Regresszió	
Mintavétel	
Kétmintás párosított t-próba a várható értékre	
Kétmintás t-próba egyenlő szórásnégyzeteknél	
Kétmintás t-próba nem-egyenlő szórásnégyzeteknél	
Kétmintás z-próba a várható értékre	

MEGOLDÁS EXCEL SEGÍTSÉGÉVEL

Nézzünk meg egy mintapéldát a SOLVER optimalizáló programrész használatára:

$$\begin{aligned}
 & \underline{x} \geq \underline{0} \\
 & -2x_1 - 2x_2 + 2x_3 - x_4 \geq 2 \\
 & 2x_1 - 2x_2 + 2x_3 + x_4 \leq 2 \\
 & \underline{x_1 + 2x_2 + 2x_3 - x_4 = 4} \\
 & -x_1 + x_2 + x_3 - 2x_4 = \max
 \end{aligned}$$

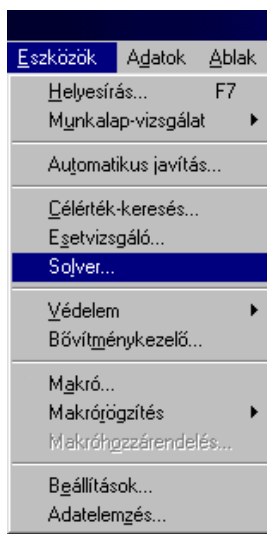
KÜLKERESKEDELMI FŐISKOLAI FÜZETEK, 7.

A feladat beírása az EXCEL táblába az alábbi módon történhet:

	A	B	C	D	E	F	G
1		x1	x2	x3	x4	rel	b
2							
3	u1	=-2*B2-2*C2+2*D2-E2				>=	2
4	u2	=2*B2-2*C2+2*D2+E2				<=	2
5	u3	=1*B2+2*C2+2*D2-E2				=	4
6	-z	=-1*B2+C2+D2-2*E2				=	max
7							

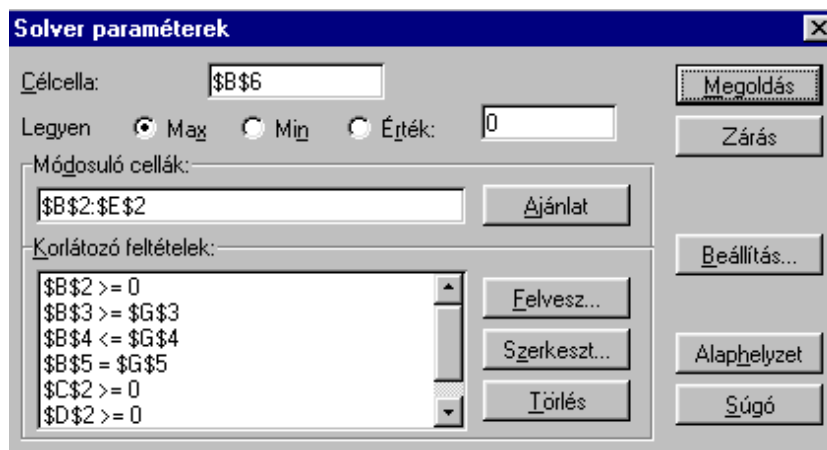
Kötelezően kitöltendő a **B3, B4, B5, B6, G3, G4** és **G5** cella, továbbá meg kell jelölni az x változók helyét. Erre mi a **B2, C2, D2** és az **E2** cellát jelöltük ki. További beírásaink csak változók és feltételek azonosítása céljából készültek.

Ekkor következik az **ESZKÖZÖK** menüponton belül a **SOLVER** kiválasztása az alábbi módon:

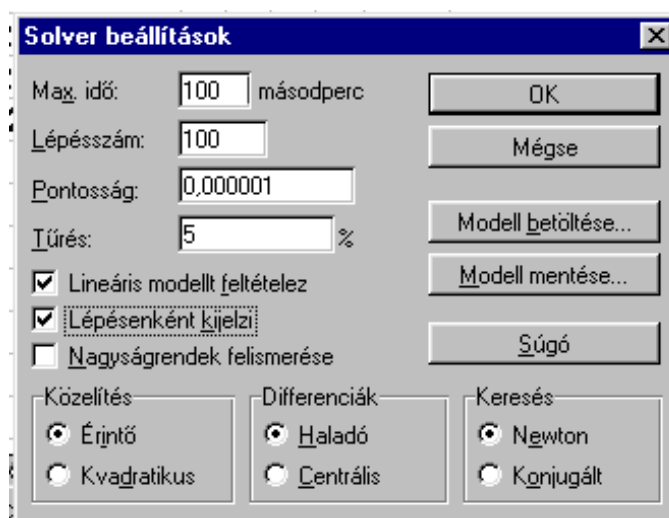

A célcellát beállítjuk a **B6** cellára rámutatással vagy begépeléssel (ekkor **\$B\$6**-ként kell hivatkozni rá), kiválasztjuk a feladat típusát (**Max**), kijelöljük a módosuló cellákat (az x -eknek fenntartott **B2, C2, D2** és **E2** cellák kijelölése) és valamennyi feltételt megfogalmazzuk (beleértve a változók nem negatív voltát is).

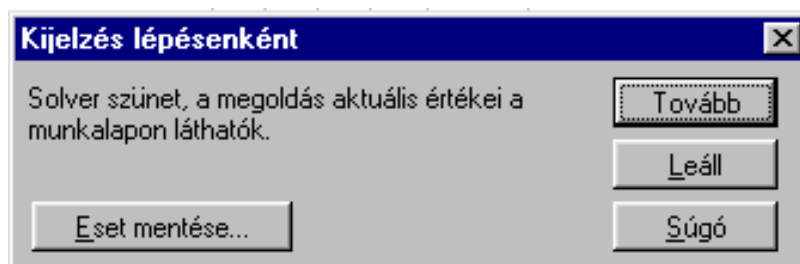
DR. ZIBOLEN E., ZIBOLEN E.: AZ EXCEL TÁBLÁZATKEZELŐ...

A **MEGOLDÁS** választása előtt válasszuk a **BEÁLLÍTÁS**-t. Ekkor az alábbi lehetőségeink lesznek:

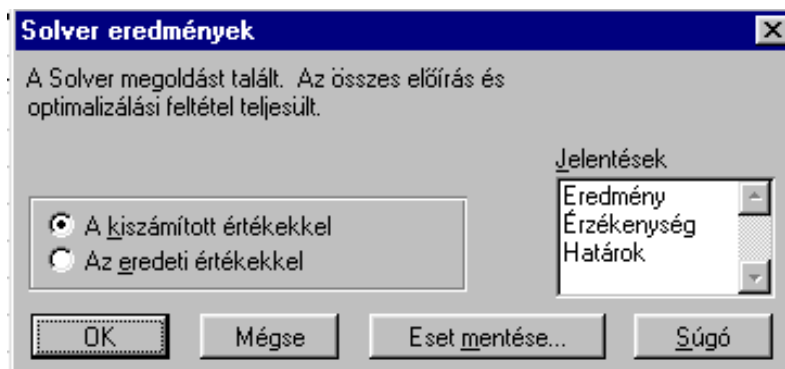

Az **OK**, majd a **MEGOLDÁS** választása után az alábbi képernyőkhöz juthatunk:

Itt a **TOVÁBB** kapcsolót választva az optimális megoldáshoz érünk.

KÜLKERESKEDELMI FŐISKOLAI FÜZETEK, 7.

Ekkor választhatunk a fenti feladat megoldását közlő munkalapok közül (eredmény, érzékenység és határok megadása). Az eredményt közlő tábla az alábbi formájú:

Microsoft Excel 7.0 Eredmény jelentés			
Munkalap: [solver1.xls]Munka1			
Készült: 97.5.5 17:11			
Célcella (Max)			
Cella	Név	Eredeti érték	Végérték
\$B\$13	-z x1	0	2
Módosuló cellák			
Cella	Név	Eredeti érték	Végérték
\$B\$9	x1	0	0
\$C\$9	x2	0	0,5
\$D\$9	x3	0	1,5
\$E\$9	x4	0	0

Az érzékenységvizsgálat táblája az alábbi formában jelenik meg:

Microsoft Excel 7.0 Érzékenység jelentés						
Munkalap: [solver1.xls]Munka1						
Készült: 97.5.5 17:12						
Módosuló cellák						
Cella	Név	Végérték	Csökkentett költség	Objective Célegyűthető	Megengedhető növekedés	Megengedhető csökkenés
\$B\$9	x1	0	-1,5	-1	1,5	1E+30
\$C\$9	x2	0,5	0	1	1E+30	0
\$D\$9	x3	1,5	0	1	0	1E+30
\$E\$9	x4	0	-1,5	-2	1,5	1E+30
Korlátozó feltételek						
Cella	Név	Végérték	Shadow Árnyékár	Feltétel jobb oldala	Megengedhető növekedés	Megengedhető csökkenés
\$B\$10	u1 x1	2	0	2	0	6

DR. ZIBOLEN E., ZIBOLEN E.: AZ EXCEL TÁBLÁZATKEZELŐ...

A határokról az alábbi információt kaphatjuk:

Microsoft Excel 7.0 Határok jelentés						
Munkalap: [solver1.xls]Munka1						
Készült: 97.5.5 17:12						
Cél						
Cella	Név	Érték				
\$B\$13	-z x1	2				
Módosuló						
Cella	Név	Érték	Alsó határ	Cél-eredmény	Felső határ	Cél-eredmény
\$B\$9	x1	0	0	2	0	2
\$C\$9	x2	0,5	0,5	2	0,5	2
\$D\$9	x3	1,5	1,5	2	1,5	2
\$E\$9	x4	0	0	2	0	2

MEGOLDÁS MAPLE V RELEASE 2 PROGRAMMAL

Most oldjuk meg az előző példát a Maple V Release 2 program segítségével is. Ismételjük meg a feladatot:

$$\begin{aligned}
 & x \geq 0 \\
 & -2x_1 - 2x_2 + 2x_3 - x_4 \geq 2 \\
 & 2x_1 - 2x_2 + 2x_3 + x_4 \leq 2 \\
 & x_1 + 2x_2 + 2x_3 - x_4 = 4 \\
 & -x_1 + x_2 + x_3 - 2x_4 = \max x
 \end{aligned}$$

Ennek legrövidebb megoldása a Maple-ben:

Példa:

```

> with(simplex): # A szimplex módszer programjának beolvasása
> maximize(-x + y + z-2*w,
> {-2*x-2*y+2*z-w>= 2, 2*x-2*y+2*z+w<=2, x+2*y+2*z-w=4} union
  {x>=0, y>=0, z>=0, w>=0});

```

Eredmény: {w = 0, x = 0, y = 1/2, z = 3/2}

Láthatóan ugyanarra az eredményre jutottunk.

A Maple a lineáris programozási feladatok megoldását egyéb módokon is támogatja az alábbiak szerint.

A simplex Maple függvényeljárását a **simplex[függvény](argumentumok)** paranccsal hívhatjuk meg. Leírása:

KÜLKERESKEDELMI FŐISKOLAI FÜZETEK, 7.

A szimplex Maple program a szimplex algoritmust használó lineáris optimalizálási rutinok gyűjteménye. A szimplex algoritmus itteni megvalósítása Chaval „Linear Programming” című könyvének első fejezetein alapszik (A könyvet W.H. Freeman kiadója adta ki 1983-ban New-Yorkban.)

A *feasible* (a megengedett megoldások létezésének eldöntése) és a *maximize* (maximalizálás) és *minimize* (minimalizálás) funkciókon kívül a *simplex* Maple függvényeljárás támogatja a felhasználót abban, hogy az algoritmus következő lépéseit egyesével is elvégezhesse: a feladat felállítása, generáló elem kiválasztása, és egyszeres táblatranszformáció elvégzése. Rendelkezésünkre a következő „függvények” állnak:

<i>NONNEGATIVE</i>	<i>basis</i>	<i>convexhull</i>	<i>cterm</i>	<i>define_zero</i>
<i>display</i>	<i>dual</i>	<i>equality</i>	<i>feasible</i>	<i>maximize</i>
<i>minimize</i>	<i>pivot</i>	<i>pivoteqn</i>	<i>pivotvar</i>	<i>ratio</i>
<i>setup</i>	<i>standardize</i>			

A kulcsszavak rövid jelentése:

NONNEGATIVE - azt teszteli, hogy a korlátozás a ≥ 0 alakú-e?

Meghívási módja: `type(kif, NONNEGATIVE)`, ahol `kif` - tetszőleges kifejezés.

Egy f lineáris függvény c -vel jelölt lineáris korlátozó feltételek melletti maximalizálására a `with(simplex)`-et követő `maximize(f,c)` parancsot adjuk ki.

basis - a bázisnak megfelelő változók listáját állítja elő.

Meghívási módja: `basis(C)`. Paramétere C - lineáris egyenletek egy serege.

convexhull - a megadott pontok konvex burkát állítja elő.

Meghívási módja: `convexhull(ph)`, ahol ph - pontok egy halmaza.

cterm - a rendszerhez meghatározza a korlátokat.

Meghívási módja: `cterm(C)`, ahol; C egyenletek és egyenlőtlenségek egy rendszere.

Példa:

```
> with(simplex): cterm( [ 3*x + y <= 5 , 4*y - z - 3 = 3 ] );
```

Eredmény: [5, 6]

define_zero - lebegőpontos számokra a nulla hibahatárát határozza meg.

Meghívási módja: `define_zero(err)`, ahol `err` - a legkisebb nemnulla számot előíró pozitív szám.

display - egy lineáris programozási feladatot mátrix alakban jelenít meg.

Meghívási módja: `display(C)`, vagy `display(C,[x, y, z])`, ahol C - lineáris kapcsolatok egy serege.

dual - egy lineáris programozási feladat duálisát állítja elő.

Meghívási módja: `dual(f, C, y)`. Itt f - egy lineáris kifejezés, C - lineáris egyenlőtlenségek egy rendszere, y - egy név, amelyet a duális változók neveinek $y_1, y_2, \dots$ előírására használnak.

equality - az egyenlőtlenségeket egyenletekké alakítja át.

Meghívási módja: `convert(s, equality)`, ahol s egyenletek (és/vagy) egyenlőtlenségek egy serege.

DR. ZIBOLEN E., ZIBOLEN E.: AZ EXCEL TÁBLÁZATKEZELŐ...

---

feasible - eldönti, hogy a rendszer megvalósítható-e vagy sem.

Meghívási módjai: `feasible(C)`, vagy `feasible(C, változótípus)`, vagy `feasible(C, változótípus, 'NewC', 'Transform')`.

A paraméterek:

C - lineáris korlátozó feltételek egy serege, `vartype` - (használatuk opcionális) `NONNEGATIVE` (NEMNEGATÍV) vagy `UNRESTRICTED` (KORLÁTOZÁS NÉLKÜLI).

maximize - maximalizálja a lineáris programozási feladat célfüggvényét.

Meghívási módja: `maximize(f, C)`, `maximize(f, C, változótípus)`, `maximize(f, C, változótípus, 'NewC', 'transform')`

Paraméterek:

f - egy lineáris kifejezés, változótípus - használata feltételes (`NONNEGATIVE` vagy `UNRESTRICTED`), `NewC` illetve `transform` (feltételesen) egy név.

Leírása: Az f az a lineáris célfüggvény, amely a C lineáris korlátozó feltételek mellett maximalizálandó. A `maximize` függvényeljárás vagy a lineáris programozási feladat optimális megoldásával tér vissza, vagy az üres halmaz jelével `{ }`, amikor is nincs C-hez tartozó megvalósítható megoldás, vagy pedig a `NUL`-lal mely esetben a megoldás nemkorlátos.

A visszaadott eredményeket behelyettesíthetjük az f célfüggvénybe, hogy megkapjuk az optimális megoldáshoz tartozó célfüggvényértéket.

Egy harmadik paramétert - `NONNEGATIVE` - használhatunk az összes változó jellemzésére.

Hasonlóan, az `UNRESTRICTED` arra utal, hogy a változók előjelére nincsen korlátozás.

Egy negyedik és egy ötödik paramétert is beilleszthetünk, hogy nevet adjunk az adódó optimális megoldás leírására és a feladat felállításához használt változótranszformációkra.

Példa:

```
> with(simplex):  
Warning, new definition for maximize  
Warning, new definition for minimize  
> maximize( x+y, {4*x+3*y <= 5, 3*x+4*y <= 4 } );
```

Eredmény: {x = 8/7, y = 1/7}

Példa:

```
> maximize( x-y, {3*x+4*y <= 4, 4*x+3*y <= -3} );  
> maximize( x-y, {3*x+4*y <= 4, 4*x+3*y <= -3}, NONNEGATIVE );
```

Eredmény: { }

minimize - minimalizálja a lineáris programozási feladat célfüggvényét.

Kezelése hasonló a `maximize` függvényeljáráshoz.

Példa:

```
> with(simplex):  
Warning, new definition for maximize  
Warning, new definition for minimize  
> minimize( x+y, {4*x+3*y <= 5, 3*x+4*y <= 4}, NONNEGATIVE );
```

Eredmény: {x = 0, y = 0}

KÜLKERESKEDELMI FŐISKOLAI FÜZETEK, 7.

---

pivot - egy előírt generáló elemhez egyenletek egy új csoportját határozza meg.

Meghívási módja: `pivot(C, x, egy)`, ahol a paraméterek: *C* - egyenletek egy listája, *x* - egy változó név, *egy* - egyenletek egy csoportja.

Leírása: `pivot(C, x, egy)` megoldja az egy-ben előírt egyenleteket *x*-re, majd behelyettesíti az eredményt *C*-be. Ez ekvivalens a megfelelő generáló elemhez tartozó szokásos transzformációval.

Példa:

```
> with(simplex):  
Warning, new definition for maximize  
Warning, new definition for minimize  
> pivot( {_SL1 = 5-4*x-3*y, _SL2 = 4-3*x-4*y}, x, [_SL1 = 5-4*x-3*y] );
```

Eredmény: $\{x = -\frac{1}{4} \frac{\_SL1 + 5/4 - 3/4 y}{\_SL2 = 1/4 + 3/4 \_SL1 - 7/4 y}\}$

Megjegyzés: SL az eltérésváltozókat jelöli.

pivoteqn - egy generáló elemhez tartozó egyenletek egy részcsoportját adja vissza.

Meghívási módja: `pivoteqn(C, vált)`, ahol *C* - egyenletek egy serege, *vált* - egy a táblagenerálási transzformációhoz kiválasztott változó.

Leírása: A `pivoteqn(C, vált)` függvényeljárás *C* egyenleteinek egy részcsoportjával tér vissza.

Minden utóbbi egyenlet megvalósítja az alábbi kifejezés minimumát:

$(- \text{cterm}(\{\text{var eq}\})) / \text{coeff}(\{\text{var eq}\}, \{\text{var var}\}, 1)$

Abban a speciális esetben, ha az összes hányados negatív, a függvényeljárás a FAIL (HAMIS) kulcsszót adja vissza. *C* lineáris egyenletei a `simplex[setup]` által előírt alakúak lesznek.

Példa:

```
> with(simplex):  
Warning, new definition for maximize  
Warning, new definition for minimize  
> pivoteqn( {_SL1 = 5-4*x-3*y, _SL2 = 4-3*x-4*y}, x );
```

Eredmény: $[_SL1 = 5 - 4 x - 3 y]$

pivotvar - egy pozitív együtthatójú változóval tér vissza

Meghívási módja: `pivotvar(f,Lista)`, vagy `pivotvar(f)`, ahol *f* - valamely leíráshoz képest nem bázisváltozókkal kifejezett célfüggvény és *Lista* - a feladat változóinak listája.

Leírás: A `pivotvar(f,Lista)` vagy olyan változóval tér vissza, amely pozitív együtthatójú, vagy a FAIL kulcsszóval (HAMIS) kulcsszóval. A *Lista* (változónevek feltételes listája) a változók vizsgálatba bevonásának sorrendjét írja elő. Ha nincsen *Lista*, akkor a `pivotvar` dönti el a sorrendet.

Példa:

```
> with(simplex):  
Warning, new definition for maximize  
Warning, new definition for minimize  
> pivotvar( x1 + 3*x3 - x4 );
```

Eredmény: x^3

Példa:

```
> pivotvar( x1 + 3*x3 - x4 , [x4,x3,x1] );
```

Eredmény: x^3

ratio - hányadosok egy listáját adja vissza.

Meghívási módja: *ratio*(C, x), ahol C - egyenletek egy serege, illetve x - hányadosok számítására használt változó.

Leírás: A *ratio*(C,x) hányadosok egy listáját szolgáltatja, amit annak eldöntésére lehet felhasználni, hogy melyik egyenlet nyújtja a legszűkebb keresztmetszetet a következő szimplex transzformációhoz. Mindegyik egyenletre, amelyre van értelme, az alábbi hányadost kapjuk:

$$- \text{cterm}(\text{eq}) / \text{coeff}(\text{eq}, x, 1)$$

Példa:

```
> with(simplex):
Warning, new definition for maximize
Warning, new definition for minimize
> ratio( [_SL1 = 5-4*x-3*y, _SL2 = 4-3*x-4*y], x );
```

Eredmény: [5/4, 4/3]

setup - egyenletek egy csoportját állítja elő, változókkal a baloldalon.

Meghívási módja: *setup*(C), vagy *setup*(C, NONNEGATIVE), illetve *setup*(C, NONNEGATIVE, 't'), ahol C - lineáris egyenletek egy serege, 't' - egy név.

Leírás: A *setup*(C) függvényeljárás egyenletek egy seregét állítja elő, elkülönített változókkal a baloldalon. Ezek a változók a megfelelő lineáris rendszer egy bázisát alkotják és nem fordulnak elő egyik egyenlet jobboldalán sem. Az _SL alakú eltérésváltozókat az egyenlőtlenségek kezelésére vezették be. Korlátozás nélküli változókat két változó különbségére alakítottak ki.

Az eredményül adódó rendszer ekvivalens az eredeti C rendszerrel, annyiban, amennyiben az új rendszer megoldásai átranszformálhatóak az eredeti rendszer megoldásaiba. A kapott rendszer nem kell, hogy egy megvalósítható bázismegoldásnak feleljen meg.

Ha a feltételes második paraméter 'NONNEGATIVE' elő van írva, akkor az összes változó nemnegatívnak van feltételezve. Ha egy harmadik paraméter is fellép, akkor az a korlátozás nélküli változókra használt transzformációkat írja elő.

Példa:

```
> with(simplex):
Warning, new definition for maximize
Warning, new definition for minimize
> setup( {3*x+4*y <= 4, 4*x+3*y = 5} );
```

Eredmény: {y = - 4/3 x + 5/3, _SL1 = - 8/3 + 7/3 x}

standardize - egyenleteket <= alakúra alakít.

Meghívási módja: *standardize*(C), ahol C - lineáris korlátozó feltételek egy listája.

Példa:

```
> with(simplex):
Warning, new definition for maximize
Warning, new definition for minimize
> standardize( {3*x+4*y <= 4, 4*x+3*y = 5} );
```

Eredmény: {3 x + 4 y <= 4, 4 x + 3 y = 5, -4 x - 3 y <= -5}

A simplex Maple programot az úgynevezett hosszú formájú simplex[függvény]-nyel is meghívhatjuk. Ez akkor szükséges, ha ütközés lép fel az adott futtatáskor használt valamely függvény és a simplex Maple függvényeljárás valamely függvény-neve között.

KÜLKERESKEDELMI FŐISKOLAI FÜZETEK, 7.

FELADAT

A továbbiakban nézzünk meg egy lineáris regressziós illesztést, ahol a következő adatokat ismerjük:

1. tábla
Néhány ország egy főre jutó GDP-je és a születéskor várható élettartam

Ország	Egy főre jutó GDP (USD) x	Születéskor várható élettartam (év) y
Bangladesh	210	52
Uganda	220	47
Haiti	370	54
Bolivia	630	60
Peru	1 160	63
Chile	1 940	72
Brazília	2 680	66
Magyarország	2 780	71
Portugália	4 900	75
Olaszország	16 830	77
Ausztria	19 060	76
Svédország	23 660	78

Határozzuk meg az

$$\hat{y} = \beta_0 + \beta_1 x$$

regressziós egyenes egyenletét és a lineáris korrelációs együtthatót!

Ehhez írjuk be adatainkat az alábbi módon az EXCEL táblánkba és jelöljük ki egy 5 soros 2 oszlopos területet, pl. a **D3:E7** blokkot az eredmény helyének:

DR. ZIBOLEN E., ZIBOLEN E.: AZ EXCEL TÁBLÁZATKEZELŐ...

	A	B	C	D	E	F
	Ország	Egy főre jutó GDP (USA \$) X	Születéskor várható élettartam (év) y			
3	Bangladesh	210	52			
4	Uganda	220	47			
5	Haiti	370	54			
6	Bolivia	630	60			
7	Peru	1 160	63			
8	Chile	1 940	72			
9	Brazília	2 680	66			
10	Magyarország	2 780	71			
11	Portugália	4 900	75			
12	Olaszország	16 830	77			
13	Ausztria	19 060	76			
14	Svédország	23 660	78			

Majd a **BESZÚRÁS/FÜGGVÉNY** menüpontokon keresztül az alábbi képernyő segítségével válasszuk a **STATISZTIKAI FÜGGVÉNYEK** közül a **LIN.ILL** a lineáris regressziós illesztés függvényt!

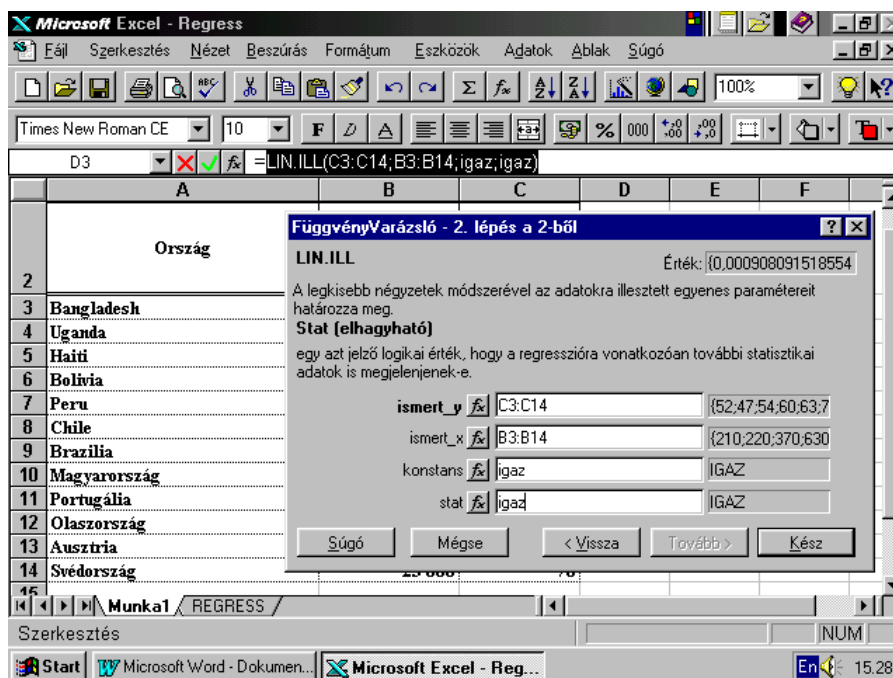
The screenshot shows the Microsoft Excel interface with the formula bar containing `=LIN.ILL(ismert_y;ismert_x;konstans;stat)`. A dialog box titled "FüggvényVarázsló - 1. lépés a 2-ből" is open, displaying the "Statistikai" category. The "LIN.ILL" function is selected in the list. The dialog box also shows the function name and a brief description: "A legkisebb négyzetek módszerével az adatokra illesztett egyenes paramétereit határozza meg."

KÜLKERESKEDELMI FŐISKOLAI FÜZETEK, 7.

Jelöljük ki az y -ok és az x -ek helyét és adjuk meg a két logikai konstans értékét IGAZ és IGAZ-nak.

Konstans Logikai érték, amely azt adja meg, hogy az $y = mx+b$ összefüggésben a b konstans szükségképpen 0 legyen-e. Ha a konstans értéke **IGAZ**, vagy hiányzik, akkor a függvény a b értéket korlátozás nélkül számolja ki. Ha a konstans értéke **HAMIS**, akkor a b értéke 0 lesz, az m értékeket pedig az $y = mx$ egyenlet alapján számolja ki a függvény (eljárás).

Stat Logikai érték, amely azt határozza meg, hogy az $y = mx+b$ függvény közöljön-e kiegészítő regressziós statisztikai adatokat is. Ha a nulla értéke **IGAZ**, a **LIN.ILL** kiegészítő statisztikai adatokat is visszaad. Ha a nulla értéke **HAMIS** vagy hiányzik, akkor a **LIN.ILL** csak az m együtthatókat és a b értékét adja eredményül.

Válasszuk a **KÉSZ** kapcsolót!

DR. ZIBOLEN E., ZIBOLEN E.: AZ EXCEL TÁBLÁZATKEZELŐ...

Microsoft Excel - Regress

Fájl Szerkesztés Nézet Beszúrás Formátum Eszközök Adatok Ablak Súgó

Times New Roman CE 10

D3 =LIN.ILL(C3:C14;B3:B14;IGAZ;IGAZ)

	A	B	C	D	E	F
	Ország	Egy főre jutó GDP (USA \$) X	Születéskor várható élet-tartam (év) y			
2						
3	Bangladesh	210	52	=LIN.ILL(C		
4	Uganda	220	47			
5	Haiti	370	54			
6	Bolivia	630	60			
7	Peru	1 160	63			
8	Chile	1 940	72			
9	Brazília	2 680	66			
10	Magyarország	2 780	71			
11	Portugália	4 900	75			
12	Olaszország	16 830	77			
13	Ausztria	19 060	76			
14	Svédország	23 660	78			

Szerkesztés Osszeg=0,0009081 NUM

Start Microsoft Word - Dokumen... Microsoft Excel - Reg... En 15.29

Ekkor a munkasor képletébe kattintsunk bele az egérrel:

Microsoft Excel - Regress

Fájl Szerkesztés Nézet Beszúrás Formátum Eszközök Adatok Ablak Súgó

Times New Roman CE 10

D3 =LIN.ILL(C3:C14;B3:B14;IGAZ;IGAZ)

	A	B	C	D	E	F
	Ország	Egy főre jutó GDP (USA \$) X	Születéskor várható élet-tartam (év) y			
2						
3	Bangladesh	210	52	=LIN.ILL(C3:C14;B3:B14;IGAZ;IGAZ)		
4	Uganda	220	47			
5	Haiti	370	54			
6	Bolivia	630	60			
7	Peru	1 160	63			
8	Chile	1 940	72			
9	Brazília	2 680	66			
10	Magyarország	2 780	71			
11	Portugália	4 900	75			
12	Olaszország	16 830	77			
13	Ausztria	19 060	76			
14	Svédország	23 660	78			

Szerkesztés Osszeg=0,0009081 NUM

Start Microsoft Word - Dokumen... Microsoft Excel - Reg... En 15.30

KÜLKERESKEDELMI FŐISKOLAI FÜZETEK, 7.

Nyomjuk meg egyszerre a **Shift**, **Ctrl** és **Enter** gombokat, az alábbi eredményt kapjuk:

	A	B	C	D	E	F
	Ország	Egy főre jutó GDP (USA \$) X	Születéskor várható élettartam (év) y			
3	Bangladesh	210	52	0,0009081	60,283472	
4	Uganda	220	47	0,0002762	2,8201879	
5	Haiti	370	54	0,519432	7,7595856	
6	Bolivia	630	60	10,808709	10	
7	Peru	1 160	63	650,80498	602,11169	
8	Chile	1 940	72			
9	Brazília	2 680	66			
10	Magyarország	2 780	71			
11	Portugália	4 900	75			
12	Olaszország	16 830	77			
13	Ausztria	19 060	76			
14	Svédország	23 660	78			

Leolvashatjuk tehát az alábbi eredményeket:

$\beta_1 \rightarrow$	0,0009	60,2835	$\leftarrow \beta_0$
a β_1 standard hibája $\rightarrow$	0,0003	2,8202	$\leftarrow$ a β_0 standard hibája
r^2 determinációs együttható $\rightarrow$	0,5194	7,7596	$\leftarrow$ az y becsléséhez tartozó standard hiba
az F próba értéke $\rightarrow$	10,8087	10	$\leftarrow$ a szabadságfok száma
a regressziós négyzetösszeg $\rightarrow$	650,8050	602,1117	$\leftarrow$ a maradék négyzetösszeg

SSR

$$\sum [\hat{y}(x_i) - \bar{y}]^2$$

SST=SSR+SSE

$$\sum [y_i - \bar{y}]^2 = \sum [\hat{y}(x_i) - \bar{y}]^2 + \sum [y_i - \hat{y}(x_i)]^2,$$

ahol

$$SST = \sum [y_i - \bar{y}]^2 \text{ eltérés négyzetösszeg.}$$

SSE

$$\sum [y_i - \hat{y}(x_i)]^2$$

Amennyiben feladatunkat az **ESZKÖZÖK/ADATELEMZÉS** menü segítségével szeretnénk megoldani, akkor válasszuk a regresszió részt. Állítsuk be az alábbi értékeket a feladat által előírta:

DR. ZIBOLEN E., ZIBOLEN E.: AZ EXCEL TÁBLÁZATKEZELŐ...

Regresszió

Bemenet

Bemeneti Y tartomány:

Bemeneti X tartomány:

Feliratok Zéró legyen a konstans

Megbízhatósági szint %

OK

Mégse

Súgó

Kimeneti beállítások

Kimeneti tartomány:

Új munkalapra (név):

Új munkafüzetbe

Maradékok

Maradékok Maradék pontsorok

Standard maradékok Pontsorok vonalhoz

Normál valószínűség

Normál valószínűségű pontsorok

Az OK kapcsolót választva az alábbi megoldást kapjuk:

Munka2

összeállítás tábla

Regressziós statisztika

Ítélet	0,720718
Intercept	0,319492
Konstans	0,411975
Standard hiba	1,759508
Megfigyelések	12

VARIÁNCIAANALÍZIS

	df	SS	MS	F	P értéke
Regresszió	1	0,50304758	0,50305	10,3037026	0,00182918
Maradék	10	0,02111891	0,021117		
Összesen	11	1,25221889			

	Konfidencia	Standard hiba	Ítélet	p-érték	Alsó 95%	Felső 95%	Alsó 99,0%	Felső 99,0%
Forgalmi ár	0,000001	2,320187875	21,97589	1,11892E-09	0,00000102	0,00000194	0,00000000	0,00000194
X változó	0,000001	0,000278212	0,23788	0,000182918	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000

MARADÉK TÁBLA

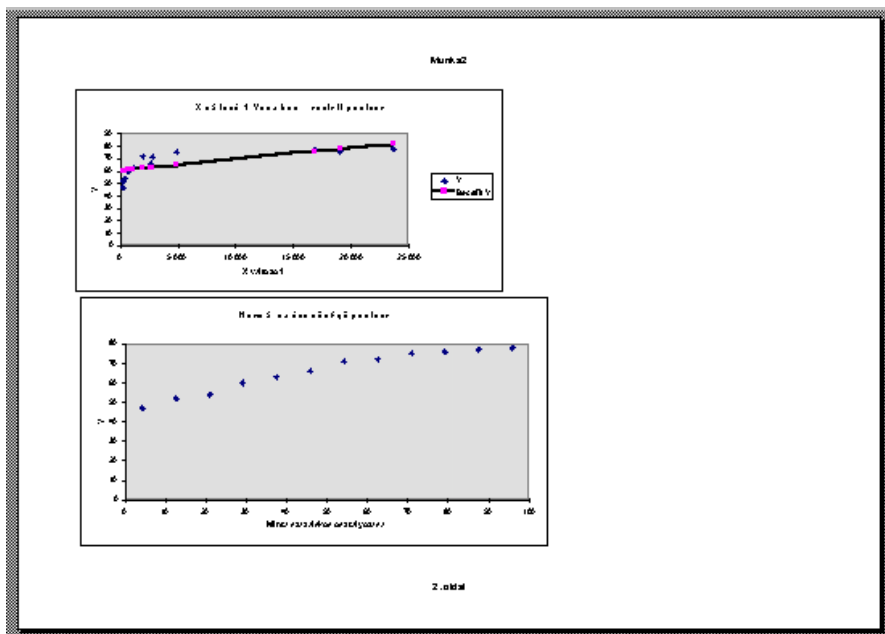
Megfigyelés	Obsz. Y	Maradékok
1	00,47417	-3,474171492
2	00,43925	-1,439252491
3	00,01947	-0,019481492
4	00,35507	-0,355082991
5	01,58888	1,588891492
6	02,04517	0,045181492
7	02,11718	0,238242493
8	02,38797	0,150293992
9	04,19912	1,020891492
10	15,38885	14,388861492
11	17,58117	16,181862493
12	31,78352	30,783531492

VALÓSZÍNŰSÉGI TÁBLA

Számítás	Y
4,188888889	4,7
1,25	5,2
20,38888889	5,4
20,18888889	6,0
31,5	6,9
40,38888889	6,6
54,18888889	7,1
62,5	7,2
70,38888889	7,9
79,18888889	7,6
87,5	7,7
95,38888889	7,8

1 oldal

KÜLKERESKEDELMI FŐISKOLAI FÜZETEK, 7.

Oldjuk meg az EXCEL-lel már megoldott előző lineáris regressziós egyenes illesztésének feladatát is a Maple V Release 2 program segítségével!

Példa:

```
> GDP:=[210,220,370,630,1160,1940,2680,2780,4900,16830,19060,23660]: # A
  GDP adatai
```

```
> kor:=[52,47,54,60,63,72,66,71,75,77,76,78]: # Élettartam
```

```
> # 1. részfeladat: Ábrázoljuk a GDP és kor adatait
```

```
> adatpontok:=[[210,52],[220,47],[370,54],[630,60],[1160,63],[1940,72],[2680,66],
  [2780,71],[4900,75],[16830,77],[19060,76],[23660,78]]: # Megkaphattuk volna
  újrateírás nélkül is
```

```
> plot(adatpontok,style=point,symbol=cross): # Elnyomjuk az ábra kijelzését
> ábra1:=": # Névvél látjuk el az előző ábrát
```

```
> #2. részfeladat: A GDP és az élettartam közötti korrelációs együttható az aláb-
  biak szerint számítható ki:
```

```
> with(stats): describe[linearcorrelation](GDP,kor);
```

```
> evalf("): # Korrelációs együttható nem szimbolikus alakja:
```

Eredmény: .7207162912

```
> # 3. részfeladat. A GDP-hez és a korhoz illesztett regressziós egyenes meghatá-
  rozása csak egy sor:
```

```
> regresszios_ egyenes:=fit[leastsquare][[x,y]]([GDP,kor]);
```

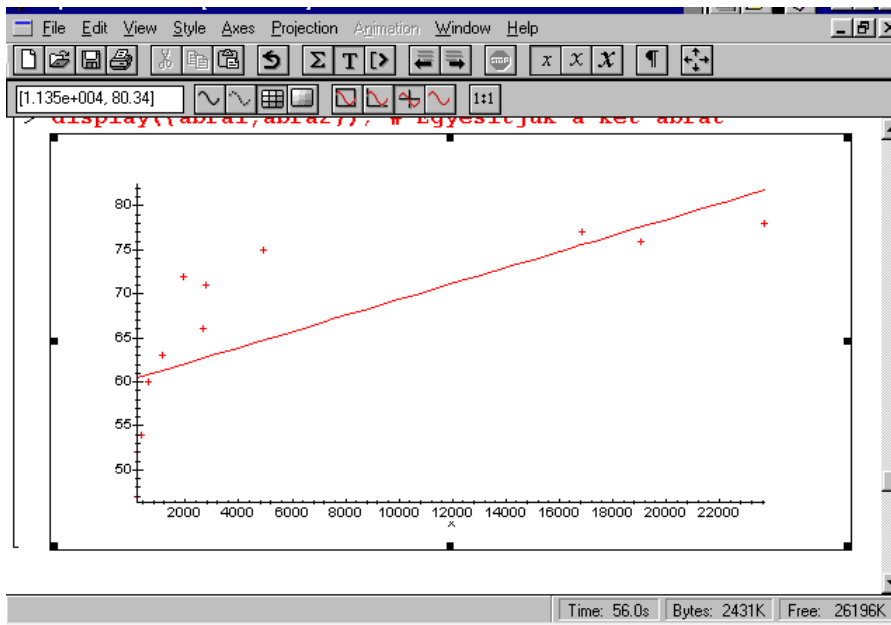
Eredmény: $regresszios\_ egyenes := y = \frac{178410805}{2959531} + \frac{107501}{118381240}x$

```
> # 4. részfeladat. Ábrázoljuk a regressziós egyenest
```

DR. ZIBOLEN E., ZIBOLEN E.: AZ EXCEL TÁBLÁZATKEZELŐ...

```
> # Definiáljuk először a regressziós egyenes függvényét:  
> y:= x->178410805/2959531+107501/118381240*x;  
> plot(y(x),x=210..23660): Elnyomjuk az ábra kijelzését  
> ábra2:=": # Névvel látjuk el a regressziós egyenes ábráját
```

```
> # 5. részfeladat. Ábrázoljuk együtt a GDP és életkor adatokat együtt közös  
ábrán  
> display({ábra1,ábra2}); # Egyesítjük a két ábrát
```


KÜLKERESKEDELMI FŐISKOLAI FÜZETEK, 7.
